

УДК 340.5:347.44(477)

Л. П. Мартинюк

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
економіко-правовий факультет
Французький бульвар, 24/26, Одеса, 65058, Україна

ВІДШКОДУВАННЯ ЗБИТКІВ ЯК ПРАВОВИЙ НАСЛІДОК ПОРУШЕННЯ ДОГОВОРІВ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ, НІМЕЧЧИНИ ТА ФРАНЦІЇ

Стаття присвячена вивченню особливостей відшкодування збитків, завданих порушенням договорів, за законодавством України, Німеччини та Франції.

Акцентується увага на тому, що відшкодування збитків у праві всіх країн, що вивчаються, є одним із найчастіше використовуваних правових наслідків порушення договорів. Визначаються відмінності правового регулювання відшкодування збитків, завданих порушенням договорів, в Україні, Німеччині та Франції.

Ключові слова: збитки, відшкодування збитків, правові наслідки порушення договорів, законодавство України, Німеччини та Франції.

Постановка проблеми. У сучасному цивільному праві договір, як правовий засіб врегулювання суспільних відносин, відіграє істотну роль, оскільки завдяки йому суб'єкти цивільного права узгоджують свої інтереси, а отже, мають можливість з найвищим ступенем ефективності досягти певних юридичних цілей. Для забезпечення захисту прав та законних інтересів учасників договірних правовідносин цивільне законодавство передбачає настання певних правових наслідків у разі порушення договору.

Оскільки Україна ставить собі за мету членство у Європейському Союзі (далі — ЄС), важливого значення набувають проблеми гармонізації вітчизняного законодавства із законодавством ЄС, в тому числі — в сфері регламентації правових наслідків порушення договорів.

Як відомо, Німеччина та Франція є членами ЄС, а правові системи цих країн, як високорозвинуті, можуть слугувати взірцем для багатьох країн світу — як в цілому, так і в частині правового регулювання договірних відносин.

Враховуючи вищезазначене, звернення до відповідних правових норм вказаних країн та порівняння їх з положеннями вітчизняного договірного права вважаємо не лише виправданим, а й необхідним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед вчених, які досліджували питання, пов'язані з проблематикою, що становить предмет даного дослідження, можна назвати: А. Г. Карапетова, Т. Є. Крисань, В. В. Луця, П. А. Меденцева, С. П. Посохова, М. С. Синявську, А. Л. Святошнюк та ін.

Постановка завдання. Метою даної статті є визначення особливостей відшкодування збитків як правового наслідку порушення договорів за законодавством України, Німеччини та Франції.

Виклад основного матеріалу. Основні положення щодо правових наслідків порушення зобов'язань у цивільному праві України, Німеччини та Франції закріплені у цивільних кодексах зазначених країн.

Так, ст. 611 Цивільного кодексу України (далі — ЦК України) встановлює наступні правові наслідки порушення зобов'язання: припинення зобов'язання внаслідок односторонньої відмови від зобов'язання, якщо це встановлено договором або законом, або розірвання договору; зміна умов зобов'язання; сплата неустойки; відшкодування збитків та моральної шкоди [5].

Цивільний кодекс Німеччини (далі — НЦК) закріплює такі види наслідків порушення зобов'язання, як: припинення зобов'язання шляхом односторонньої відмови від зобов'язання (§§ 273, 346 НЦК); сплата неустойки (§ 339 НЦК); відшкодування збитків та нематеріальної шкоди (§§ 249–253 НЦК) [9].

Цивільний кодекс Франції (далі — ФЦК) містить наступні наслідки порушення зобов'язання: розірвання договору (ст. 1184 ФЦК); сплата неустойки (ст.ст. 1228–1231 ФЦК); відшкодування збитків (ст.ст. 1141–1146 ФЦК) [10].

З огляду на вищевказане, можна дійти висновку, що, не дивлячись на те, що з першого погляду здається, що правові наслідки порушення зобов'язань у наведених трьох державах в цілому схожі, між ними існують й деякі відмінності.

По-перше, відрізняється кількість таких наслідків. В Україні перелік наслідків порушення договорів значно ширший, ніж у Німеччині та Франції: законодавство Німеччини та Франції взагалі не містить такого наслідку порушення зобов'язань, як зміна умов зобов'язання, а французький законодавець не виокремлює моральну шкоду як наслідок порушення договору.

По-друге, виявляється відмінність у назві правових наслідків. Так, в Україні використовується термін «моральна шкода», натомість у Німеччині законодавець оперує поняттям «нематеріальна шкода» (§ 253 НЦК).

По-третє, дещо відрізняється зміст наслідків. Наприклад, згідно з § 339 НЦК неустойкою є грошова сума, яку зобов'язується сплатити кредитору боржник у разі порушення зобов'язання, а в Україні поняття неустойки включає не тільки гроші, але і будь-яке інше майно (ч. 1 ст. 549 ЦК України).

Окрім відмінностей, у законодавчому закріпленні правових наслідків порушення зобов'язання в Україні, Німеччині та Франції можна виокремити і деякі схожі аспекти. Так, в усіх трьох країнах збитки поділяються на реальні збитки та упущену вигоду: ст.ст. 22 і 623 ЦК України, §§ 249–252 НЦК, ст.ст. 1146–1149 ФЦК. Між законодавством України та Франції також спільними є підстави звільнення боржника від відповідальності — згідно з ч. 1 ст. 617 ЦК України особа, яка порушила зобов'язання, звільняється від відповідальності за порушення зобов'язання, якщо вона доведе, що це порушення сталося внаслідок випадку або непереборної сили. Такий самий підхід закріплюється і у ст. 1148 ФЦК.

Таким чином, правові наслідки порушення зобов'язань в Україні, Німеччині та Франції мають як спільні, так і відмінні риси. Але доцільно відзначити,

що українське законодавство закріплює розгорнутіший перелік таких наслідків (на відміну від двох інших зазначених держав), що дозволяє забезпечити захист прав сторін при виконанні зобов'язань у більшому обсязі.

Серед вищезазначених наслідків порушення договірних зобов'язань найчастіше на практиці застосовується відшкодування збитків, що є одним із найдавніших правових засобів захисту порушених прав.

В українському праві поняття збитків закріплене у ЦК України. Так, згідно з ч. 2 ст. 22 ЦК України збитками є: втрати, яких особа зазнала у зв'язку зі знищенням або пошкодженням речі, а також втрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права (реальні збитки); доходи, які особа могла б реально одержати за звичайних обставин, якби її право не було порушене (упущена вигода) [5].

Окрім розподілу збитків на реальні збитки і упущену вигоду, вчені вважають справедливим виділення ще деяких класифікацій збитків.

Так, Т. Є. Крисань зазначає, що практично важливим є розподіл збитків на прямі і непрямі. Автор зауважує, що питання прямих і непрямих збитків на пряму пов'язане з питанням причинного зв'язку. Так, прямі збитки вважаються прямим, безпосереднім наслідком порушення зобов'язання і тому підлягають відшкодуванню. Непрямі ж збитки пов'язані з невиконанням зобов'язання лише побічно, випадково, і тому тут немає підстав покладати на боржника їх відшкодування [14, с. 198].

Також Т. Є. Крисань пропонує збитки в українському цивільному праві умовно поділити на договірні і недоговірні. Даний розподіл пов'язаний з поділом цивільно-правової відповідальності на договірну і недоговірну. При цьому форми і розмір договірної відповідальності можуть встановлюватися як законом, так і договором, а форми і розмір недоговірної — тільки законом [14, с. 198].

Тобто відшкодування збитків, завданих невиконанням або неналежним виконанням зобов'язання, що впливає з договору, регулюється згідно зі ст.ст. 611, 623 ЦК України. Але якщо сторони перебувають у договірних відносинах, а заподіяння шкоди однією із сторін іншій стороні не пов'язане з виконанням зобов'язання, що впливає з цього договору, то у такому разі застосовується гл. 82 ЦК України.

За українським законодавством, розмір збитків, завданих порушенням зобов'язання, доказується кредитором (ч. 2 ст. 623 ЦК України). А визначення збитків, згідно з ч. 3 ст. 623 ЦК України, відбувається з урахуванням ринкових цін, що існували на день добровільного задоволення боржником вимоги кредитора у місці, де зобов'язання має бути виконане, а якщо вимога не була задоволена добровільно, — у день пред'явлення позову, якщо інше не встановлено договором або законом [5].

Нормою ч. 4 ст. 623 ЦК України встановлено, що при визначенні неодержаних доходів (упущеної вигоди) враховуються заходи, вжиті кредитором щодо їх одержання. На наш погляд, дана норма має зв'язок з ч. 2 ст. 616 ЦК України, на підставі якої суд має право зменшити розмір збитків, які стягуються з боржника, якщо кредитор умисно або з необережності сприяв збільшенню розміру збитків, завданих порушенням зобов'язання,

або не вжив заходів щодо їх зменшення. Таким чином, якщо стане відомо, що кредитор не тільки не вжив заходів, зазначених у ч. 4 ст. 623 ЦК України, а ще й зловживав своїм правом, то це призведе до зменшення розміру збитків [5].

У ч. 3 ст. 22 ЦК України вказується на ще один аспект, який враховується при визначенні розміру упущеної вигоди: якщо особа, яка порушила право, одержала у зв'язку з цим доходи, то розмір упущеної вигоди, що має відшкодовуватися особі, право якої порушено, не може бути меншим від доходів, одержаних особою, яка порушила право.

Варто зазначити, що відшкодування боржником збитків не звільняє його від обов'язку виконати зобов'язання в натурі. Дане положення міститься в ч. 1 ст. 622 ЦК України. Згідно з ч. 2 ст. 622 ЦК України боржник звільняється від обов'язку виконати зобов'язання в натурі лише у разі відмови кредитора від прийняття виконання, яке внаслідок прострочення втратило для нього інтерес, або у разі передання відступного [5].

Частина 1 ст. 617 ЦК України встановлює підстави звільнення від відповідальності за порушення зобов'язання: особа, яка порушила зобов'язання, звільняється від відповідальності за порушення зобов'язання, якщо вона доведе, що це порушення сталося внаслідок випадку або непереборної сили [5].

У Німеччині загальний порядок відшкодування збитків (як правового наслідку порушення договору) визначається НЦК.

Так, згідно з § 280 НЦК, якщо боржник порушить свій обов'язок, що впливає із зобов'язання, кредитор має право вимагати відшкодування завданих цим збитків [9].

Відповідно до § 249 НЦК особа, яка зобов'язана відшкодувати шкоду, має відновити становище, яке існувало б, якби обставина, що зобов'язує до відшкодування, не настала [9].

У цьому випадку, в першу чергу, кредитор може вимагати відшкодування шкоди в натуральному вигляді. У даній ситуації кредитор повинен призначити особі, зобов'язаній до відшкодування, розумний термін для відновлення попереднього стану; і тільки у випадках, коли виконання зобов'язання в натурі не сталося своєчасно, або воно неможливе або можливе, але з надто великими витратами, виникає вимога про відшкодування у грошах, тобто відшкодування збитків.

Заміна надання у натурі грошовою компенсацією може виявитися або обов'язком боржника (якщо така заміна в інтересах кредитора), або його правом (коли відновлення попереднього стану є надмірно обтяжливим для боржника). Так, згідно з § 251 НЦК, «якщо відновлення колишнього стану неможливе або цього недостатньо для відшкодування кредитору, зобов'язана особа повинна відшкодувати збиток кредитору в грошовій формі. Особа, зобов'язана до відшкодування, може відшкодувати шкоду в грошовій формі тільки у разі, якщо відновлення колишнього стану пов'язано з непропорційно високими витратами» [9].

Розмір збитків, які підлягають відшкодуванню, визначається § 252 НЦК, згідно з яким «шкода, що підлягає відшкодуванню, включає також упущену вигоду. Упущеною вважається вигода, яку можна було б з ймо-

вірністю очікувати за звичайних умов обороту або за особливих обставин, зокрема, завдяки вжитим заходам турботливості та обачності» [9].

У конкретних випадках розмір збитків може підраховуватися на основі вчинених замінюючих правочинів. Якщо кредитор (продавець за договором) перепродав товар або кредитор (покупець за договором) змушений був купити товар у іншої особи і внаслідок такої угоди зазнав втрати у ціні, то він цю різницю в цінах може вимагати від боржника як понесений збиток.

Такий спосіб обчислення збитків встановлено в п. 3 § 376 НЦК: «Результат виконаної іншим чином купівлі або продажу, якщо товар має біржову або ринкову ціну, може бути покладений в основу вимоги про відшкодування збитків лише в тому разі, якщо продаж або купівля здійснені негайно після закінчення встановленого часу або строку виконання». Даний спосіб обчислення шкоди називають абстрактним, тому що він вказує на різницю між договірною та ринковою вартістю товару в момент порушення договору [9].

Німецька доктрина виділяє також так звані «чисто економічні збитки», під якими науковці здебільшого розуміють фінансові втрати. Зокрема, К. Цвайгерт і Х. Кетц зазначають, що «чисто економічні збитки» означають такі економічні втрати, які виникають не в результаті завдання шкоди особі або майну; такі збитки зменшують гаманець потерпілої сторони. Зазначені автори до прикладів економічних збитків відносять закриття ринків, доріг, морських шляхів, що завдає збитків особам, які залежать від їх роботи [16, с. 267].

У французькому праві поняття збитків закріплюється в ст. 1149 ФЦК, згідно з якою під збитками слід розуміти втрату, якої зазнав кредитор, або вигоду, яку він втратив [10].

Загальною нормою, яка встановлює порядок відшкодування збитків, є ст. 1142 ФЦК, яка закріплює, що будь-яке зобов'язання зробити щонебудь або не зробити призводить до відшкодування збитків у випадку невиконання з боку боржника [10].

Згідно зі ст. 1150 ФЦК боржник відповідає лише за збитки, які були передбачені або могли бути передбачені під час укладення договору, крім тих випадків, коли зобов'язання не могло бути виконане внаслідок умислу боржника. Таким чином, передбачуваність збитків боржником не обмежує розміру відшкодування, якщо порушення договору було умисним. Французька правова доктрина і судова практика виходять з того, що застосування цієї норми повинно мати місце як при умислі, так і при грубій необережності боржника [10].

С. О. Комаров та Ф. Ремі зазначають, що при порушенні договору широко застосовується критерій безпосередності збитків. Відповідно до ст. 1151 ФЦК, навіть у тому випадку, коли боржник порушив договір навмисне, до складу збитків, які відшкодовуються, включаються тільки ті понесені кредитором втрати і та упущена вигода, які були прямим наслідком невиконання договору [10; 15; 17, с. 337].

Таким чином, боржник несе відповідальність за прямі і передбачувані збитки, заподіяні порушенням договору, якщо в його діях відсутній умис-

сел. З іншого боку, якщо договір був порушений навмисне, то боржник зобов'язаний відшкодувати потерпілому контрагенту всі прямі збитки, незалежно від того, були вони передбачені чи ні.

Крім реальних збитків, ст. 1149 ФЦК встановлює можливість стягнення упущеної вигоди, що підлягає стягненню, як і прямо понесені втрати [10].

Французька правова доктрина і судова практика, крім збитків, що носять характер упущеної вигоди, виділяють збитки, понесені від «втрати можливостей». При визначенні таких збитків враховується не прибуток, який потерпіла сторона сподівалася отримати, і не збиток, якого вона сподівалася уникнути, а лише ступінь ймовірності використання відповідних можливостей на користь потерпілої сторони. Такий підхід закріплено в ст. 1149 ФЦК, яка встановлює право кредитора отримати відшкодування збитків, що включають вигоду, яку він втратив в результаті порушення договору контрагентом [10].

Стаття 1147 ФЦК визначає правову підставу відшкодування збитків, відповідно до якої «боржник присуджується до сплати збитків за наявності підстав, що виникли внаслідок невиконання зобов'язання, так і внаслідок запізнення у виконанні, у всіх випадках, коли він не засвідчить, що невиконання відбувається в силу сторонньої причини, яка може бути поставлена йому за провину, і якщо, крім того, з його боку не було ніякої недобросовісності» [10].

Непереборна сила та випадок є обставинами, що виключають відповідальність у формі відшкодування збитків. Так, ст. 1148 ФЦК встановлює, що «немає підстави для стягнення будь-яких збитків, якщо внаслідок непереборної сили або випадкової події боржник зустрів перешкоди до того, щоб дати або зробити те, до чого він був зобов'язаний, або зробив те, що йому було заборонено» [10].

На сьогодні актуальним залишається питання відшкодування збитків за порушення споживацьких договорів.

Згідно з п. 22 ст. 1 Закону України «Про захист прав споживачів», споживач — фізична особа, яка придбаває, замовляє, використовує або має намір придбати чи замовити продукцію для особистих потреб, безпосередньо не пов'язаних з підприємницькою діяльністю або виконанням обов'язків найманого працівника [7].

Сімнадцятого вересня 2011 р. набув чинності Закон України від 19 травня 2011 р. «Про відповідальність за шкоду, завдану внаслідок дефекту в продукції», яким встановлено порядок відшкодування шкоди, завданої внаслідок недоліків товарів, які є рухомим майном. Порядок відшкодування шкоди, завданої внаслідок недоліків товарів, які є нерухомим майном, а також шкоди, завданої внаслідок недоліків робіт і послуг, регулюється нормами ЦК України (статті 1209–1211) [6].

На практиці часто виникають спори щодо правильного застосування зазначеного вище Закону України «Про відповідальність за шкоду, завдану внаслідок дефекту в продукції». Так, у справі за позовом "Особи З" до приватного підприємця Т. про розірвання договору купівлі-продажу, повернення коштів і відшкодування моральної шкоди відповідач заперечує

чував проти застосування вищевказаного Закону і зазначав, що позивачка здійснювала купівлю мобільного телефона не як фізична особа, а як підприємець з метою подальшого його використання у господарській діяльності. Лубенський міськрайонний суд Полтавської області рішенням від 4 червня 2009 р. позовні вимоги "Особи З" задовольнив частково — договір купівлі-продажу мобільного телефона розірвав, стягнув на користь "Особи З" сплачені кошти за товар, а в решті — відмовив [12].

Суд правильно зазначив, що адвокатська діяльність, якою займається позивачка, є не підприємницькою, а незалежною професійною діяльністю, а тому правильно застосував до спірних правовідносин положення Закону України «Про відповідальність за шкоду, завдану внаслідок дефекту в продукції» [6].

Право вимагати відшкодування завданої шкоди визнається за потерпілим — споживачем або користувачем, якому завдано шкоду внаслідок дефекту в продукції, і не залежить від того, чи перебував потерпілий з виробником (виконавцем, продавцем) у договірних відносинах.

Отже, право на відшкодування шкоди визнається не тільки за споживачем, який сам придбав продукцію, будучи однією зі сторін відповідного договору, але і за будь-якими іншими громадянами, які потерпіли в результаті його використання.

За шкоду, завдану внаслідок дефекту в продукції, відповідає її виробник. Причому, відповідно до ст. 7 Закону України «Про відповідальність за шкоду, завдану внаслідок дефекту в продукції», виробником вважається будь-яка особа, яка ввезла на митну територію України продукцію з метою її продажу, передання в найм (оренду), лізинг або розповсюдження в будь-якій іншій формі в ході провадження господарської діяльності, а також кожний її постачальник (продавець) у разі, коли виробник продукції не може бути встановлений, або якщо протягом 30 днів не буде повідомлено потерпілому найменування та місцезнаходження виробника або особи, яка поставила йому цю продукцію [6].

Відповідно до ч. 3 ст. 22 ЦК України, збитки відшкодовуються у повному обсязі, якщо договором або законом не передбачено відшкодування у меншому або більшому розмірі [5].

Варто зазначити, що за порушення окремих видів договорів взагалі не передбачається відшкодування збитків (наприклад, кредитного договору) або встановлено відшкодування збитків у обмеженому розмірі (наприклад, відповідно до ст. 924 ЦК України перевізник, у разі втрати, нестачі, псування або пошкодження прийнятих до перевезення вантажу, багажу, пошти, несе відповідальність у розмірі фактичної шкоди, якщо не доведе, що це сталося не з його вини, а відповідно до ст. 951 ЦК України збитки, завдані поклажадавцеві втратою (нестачею) або пошкодженням речі, відшкодовуються зберігачем у разі втрати (нестачі) речі — у розмірі її вартості, а у разі пошкодження речі — у розмірі суми, на яку знизилась її вартість) [5].

Звільнення від відповідальності у разі виникнення спору щодо споживачього договору може мати місце і тоді, коли споживачі зловживають

своїми правами. Так, Автозаводський районний суд м. Кременчука Полтавської області справедливо відмовив у задоволенні позову П. Г. О. та П. М. О. до ТОВ «С. — Т.» про відшкодування матеріальної й моральної шкоди, обґрунтовано спираючись на п. 3 ч. 2 ст. 24 Закону України «Про туризм» і зазначаючи, що перед укладенням договору на туристичне обслуговування позивачів повідомили про те, що пляж біля готелю муніципальний, з чітко вираженими відливами, під час відливів вхід у воду здійснюється з пірса. Туроператор запропонував їм обрати альтернативний варіант, але позивачі обрали саме цей готель [12].

Право вимагати відшкодування шкоди, завданої внаслідок недоліків товару, що є нерухомим майном, робіт (послуг) зберігається за потерпілим протягом встановленого строку служби (строк придатності) товару, результатів робіт (послуг), а якщо він не встановлений, — протягом десяти років з дня виготовлення товару, виконання роботи (надання послуги). Закон України «Про відповідальність за шкоду, завдану внаслідок дефекту в продукції» встановлює строк у десять років з дня введення продукції в обіг і для відшкодування шкоди, завданої внаслідок недоліків товарів, які є рухомим майном, за умови, що потерпілий пред'явив позов до виробника до закінчення цього строку (ст.ст. 1211, 1211–1 ЦК України).

Поняття споживача в Німеччині закріплене в § 13 НЦК, згідно з яким споживачем є будь-яка фізична особа, яка укладає угоду з метою, що не пов'язана ані з її підприємницькою, ані з її самостійною професійною діяльністю. Отже, більшість угод, що вчиняються фізичними особами для особистих цілей, можна віднести до споживацьких договорів [9].

На підставі § 823 НЦК споживач може пред'явити позовну вимогу безпосередньо виробнику неякісного товару, проте в цьому випадку на нього покладається обов'язок доказування вини виробника [9]. У більшості випадків це є важким завданням. Хоча б тому, що споживач, як правило, є некомпетентним у питаннях виробництва, приймання за якістю й інших питаннях виготовлення цієї продукції.

Вихід з цієї ситуації був знайдений у 1968 році, коли Федеральним судом ФРН було прийнято рішення про деліктну відповідальність виробника, на підставі якого споживач отримав наступні переваги: по-перше, за заподіяну шкоду немайнового характеру виплачувалась грошова компенсація; по-друге, у справах даної категорії був встановлений розумний строк позовної давності; по-третє, вимоги про відшкодування шкоди могли пред'являти не тільки безпосередні контрагенти продавця, але і будь-які інші особи, інтереси яких порушувалися в даній справі [13, с. 189]. Тому, незалежно від договірних зобов'язань, заявити вимогу про притягнення до деліктної відповідальності міг будь-який потерпілий, якому було заподіяно шкоду внаслідок користування недоброякісною продукцією, наприклад пішохід, потерпілий через покрішку автомобіля, яка луснула.

Німецька судова практика зобов'язує виробника постійно перевіряти ефективність дії своєї продукції і при необхідності попереджати споживача про можливе погіршення її споживчих властивостей [11]. Про обов'язки попереднього інформування споживачів йшлося у так званій «справі "Хон-

ди», коли мотоцикліст, який керував мотоциклом марки «Хонда» на високій швидкості, загинув в результаті ДТП. Експертиза встановила, що ДТП сталася через втрати стійкості внаслідок дефекту покриття колеса, що випускалося іншою фірмою, яка постачала фірмі «Хонда» дані покриття [13, с. 191].

Якість захисту прав споживачів у Німеччині значно підвищилася з прийняттям у 1989 році Закону про відповідальність за недоброякісну продукцію, згідно з яким відповідальність, у першу чергу, несе виробник [13, с. 192].

У Франції центральне місце в правовому регулюванні захисту прав споживачів займає Споживацький кодекс Франції. Варто зазначити, що французькі суди приймають рішення про відшкодування збитків, заподіяних недоброякісною продукцією, виходячи з порушення договірних зобов'язань, і підкреслюють, що повинен розглядатися в якості продавця той, хто знав про недоліки речі і в силу своєї професії не міг про ці недоліки не знати. Звідси випливає, що продавець не тільки зобов'язаний відшкодувати покупцеві всі збитки, заподіяні поганою якістю проданого товару, а й, згідно зі ст. 1643 ФЦК, не може посилатися на захисні застереження, спеціально включені ним у договір з метою виключити застосування до нього цієї суворой відповідальності. Оскільки в такому випадку мова йде про договірну відповідальність, то потерпілий — кінцевий споживач може пред'явити позов тільки роздрібному торговцю. Тільки потерпілі, так звані «випадкові свідки» (тобто ті, хто стоїть поза ланцюжком покупців), змушені вдаватися до деліктних позовів, і французькі суди часто виносять рішення на користь даних осіб. При цьому в якості юридичного обґрунтування своїх рішень вони використовують ст. 1382 і ряд інших статей ФЦК, які презюмують провину виробників, якщо ті пускають дефектні товари в торговельну мережу або не забезпечують їх належною інструкцією по використанню [13, с. 201–205].

Звичайно, пустивши дефектний товар у торговий обіг, виробник його більше не контролює. Але, тим не менш, його все ще можна розглядати в якості гаранта відсутності у речі прихованих недоліків. Якщо ж потерпілий вважає за необхідне, то він має право пред'явити позов власника речі за ст. 1384 ФЦК. У разі, коли власником речі є кінцевий споживач, він може «простежити» ланцюжок посередників-торговців і переконатися в тому, що відповідальність «закінчується» на виробнику [13, с. 203].

Оскільки Німеччина та Франція є членами Європейського Союзу, варто зазначити, які документи Європейського Союзу регулюють відшкодування збитків як правовий наслідок порушення договірних зобов'язань.

Одним із найвагоміших документів, що регулюють питання відшкодування збитків на європейському рівні, є Принципи Європейського договірного права, які були підготовлені Комісією з Європейського договірного права і складаються з трьох частин — першу було видано в редакції 1995 та 1998 рр., другу — в 1999 р., третю — в 2002 р. Положення про збитки містяться в ст.ст. 4:117, 9:501–9:505 зазначених Принципів. Однак, ст.ст. 1:101 та 1:103 Принципів зазначають, що дані Принципи застосовуються в

якості загальних норм договірної права ЄС і застосовуються, якщо сторони домовились про їх включення в договір, або про те, що договір регулюватиметься цими Принципами. Якщо сторони обрали Принципи для регулювання договору, тоді норми національного права не застосовуються [1].

Положення про відшкодування збитків містяться і в багатьох Директивах ЄС, серед яких найчисленнішими є Директиви в галузі захисту прав споживачів. Серед них можна виокремити: Директиву ЄС від 13 червня 1990 р. «Про тури на організацію подорожей, відпусток та кругових поїздок», Директиву ЄС від 8 червня 2000 р. «Про деякі правові аспекти послуг інформаційного суспільства, зокрема електронної комерції», Директиву ЄС від 25 жовтня 2011 р. «Про права споживачів» тощо. Дані Директиви імплементовані в національне законодавство держав-членів ЄС (зокрема Німеччини та Франції) для приведення національного законодавства у відповідність до норм ЄС [2; 3; 4].

Деякі Директиви, для запобігання неточностей, містять однотипні визначення з нормативними актами національного права. Так, Директива ЄС «Про деякі правові аспекти послуг інформаційного суспільства, зокрема електронної комерції» та Директива ЄС «Про права споживачів» дають визначення споживача, яке схоже з поняттям, яке закріплює Споживацький кодекс Франції [3; 4].

На нашу думку, істотною перевагою правового регулювання відшкодування збитків, завданих порушенням договору, у Німеччині та Франції, у порівнянні з Україною, є наявність двох рівнів правового регулювання — національного та наднаціонального (на рівні Європейського Союзу), оскільки, з одного боку, суб'єктам договірних правовідносин надається широке коло можливостей для захисту своїх прав, з іншого — наявність уніфікованих правил і процедур значно спрощує механізми захисту порушених інтересів сторін договору.

Висновки. З огляду на вищевказане, варто відзначити, що Україні, як державі, в якій питання євроінтеграції і сьогодні залишається актуальним, доцільно врахувати європейський досвід захисту прав сторін при порушенні договору, адже право країн ЄС (зокрема Німеччини та Франції) надає значно більше можливостей для правового захисту в разі порушення договору, враховуючи специфіку та окремі аспекти кожного виду договору.

Список літератури

1. Принципи Європейського договірної права. URL: mgu-commercial-law.ru
2. Про тури на організацію подорожей, відпусток та кругових поїздок: Директива ЄС від 13 червня 1990 р. URL: <http://icqc.lv/ru/directive-eu.php>
3. Про деякі правові аспекти послуг інформаційного суспільства, зокрема електронної комерції: Директива ЄС від 8 червня 2000 р. URL: <http://icqc.lv/ru/directive-eu.php>
4. Про права споживачів: Директива ЄС від 25 жовтня 2011 р. URL: <http://icqc.lv/ru/directive-eu.php>
5. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
6. Про відповідальність за шкоду, завдану внаслідок дефекту в продукції: Закон України від 19.05.2011 № 3390-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3390-17>

7. Про захист прав споживачів: Закон України від 12.05.1991 № 1023-XII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1023-12>
8. Про туризм: Закон України від 15.09.1995 № 324/95-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/324/95>
9. Німецький цивільний кодекс від 18.08.1896. URL: <http://www.pravo.vuzlib.su>
10. Французький цивільний кодекс (Кодекс Наполеона) / Пер. з фр. В. Захватаєв; Передмова: А. Довгерт, В. Захватаєв; Додатки 1–4: В. Захватаєв; Відп. ред. А. Довгерт. К.: Істина, 2006. 1008 с.
11. Актуальная судебная практика по гражданским делам Германии. URL: http://www.advokatengelmann.de/index.php?do=cat&category=ziv_recht_gericht-2
12. Аналіз судової практики з розгляду цивільних справ про захист прав споживачів. URL: <http://www.scourt.gov.ua>
13. Глобенко О. А. Договорное право зарубежных государств. М., 2009. 931 с. // URL: <https://refdb.ru/look/2336809.html>
14. Крисань Т. Є. Класифікація збитків у цивільному праві України / Т. Є. Крисань // Актуальні проблеми держави і права. 2011. № 59. 596 с.
15. Комаров А. С. Ответственность в коммерческом обороте. М., 1991. 206 с.
16. Цвайгерт К., Кетц Х. Введение в сравнительное правоведение в сфере частного права. Том I.: Пер. с нем. М.: Международ. отношения, 1998. 480 с.
17. Remy Ph. La responsabilite contractuelle: historie d'un faux concept // Revue trimestrielle de droit civil. № 2. avr. — juin 1997. P. 323–355.

Стаття надійшла до редакції 04.12.2017

Л. П. Мартынюк

Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова,
экономико-правовой факультет
Французский бульвар, 24/26, Одесса, 65058, Украина

ВОЗМЕЩЕНИЕ УБЫТКОВ КАК ПРАВОВОЕ ПОСЛЕДСТВИЕ НАРУШЕНИЯ ДОГОВОРОВ ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ УКРАИНЫ, ГЕРМАНИИ И ФРАНЦИИ

Резюме

Статья посвящена изучению особенностей возмещения убытков, причиненных нарушением договоров, по законодательству Украины, Германии и Франции.

Сделан вывод, что возмещение убытков в праве всех изучаемых стран является одним из наиболее часто применяемых правовых последствий нарушения договоров. Определены отличия правового регулирования возмещения убытков, причиненных нарушением договоров, в Украине, Германии и Франции.

Выявлено, что основные положения относительно возмещения убытков, как правового последствия нарушения договоров, закреплены в гражданских кодексах Украины, Германии и Франции, но в Германии и Франции, являющихся членами ЕС, правовое регулирование соответствующих общественных отношений осуществляется не только на национальном, но и на региональном уровне (в рамках ЕС), который по сути является наднациональным.

Ключевые слова: убытки, возмещение убытков, правовые последствия нарушения договоров, законодательство Украины, Германии и Франции.

L. P. Martinyuk

Odessa I. I. Mechnikov National University,
The Faculty of Law and Economics
Frantsuzskiy Boulevard, 24/26, Odessa, 65058, Ukraine

**INDEMNIFICATION AS THE LEGAL CONSEQUENCE OF BREACH
OF CONTRACTS BY THE LEGISLATION OF UKRAINE, GERMANY
AND FRANCE**

Summary

Article is devoted to studying of the features of indemnification caused by the breach of contracts by the legislation of Ukraine, Germany and France. The conclusion is drawn that indemnification in the legislation of all countries which are studied is one of the most often used law consequence of breach of contracts. Differences of legal regulation of indemnification, caused by breach of contracts, in Ukraine, Germany and France are defined. It is found out that basic provisions concerning indemnification as legal consequence of breach of contracts are enshrined in the civil codes of Ukraine, Germany and France, but in Germany and France which are the members of the EU, legal regulation of the corresponding public relations is carried out not only on national, but also at the regional level (within the EU) which in essence is supranational.

Key words: losses, indemnification, law consequence of breach of contracts, the legislation of Ukraine, Germany and France.